

УДК 159.923.32

О. П. Каплюченко

О. Г. Бондаренко

М. І. Товма

ЗАЛЕЖНІСТЬ МОТИВАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ВІД РІВНЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ДОСВІДУ УЧАСТІ У БОЙОВИХ ДІЯХ

Розглянуто питання залежності мотивації військовослужбовців Національної гвардії України від рівня ефективності службово-бойової діяльності та досвіду участі у бойових діях. Подано результати емпіричного дослідження особливостей вмотивованості військовослужбовців до службово-бойової діяльності в екстремальних умовах. Це дало змогу отримати кількісні та якісні характеристики рівнів умотивованості військовослужбовців до службово-бойової діяльності в екстремальних умовах залежно від її ефективності та досвіду участі у бойових діях.

Ключові слова: *вмотивованість, військовослужбовці, залежність, службово-бойова діяльність, екстремальні умови, морально-психологічне супроводження, психічний стан, бойовий стрес.*

Постановка проблеми. Участь у виконанні завдань із забезпечення державної безпеки є однією із головних складових службово-бойової діяльності (СБД) військовослужбовців Національної гвардії України (НГУ). Успішне здійснення службово-бойової діяльності неможливе без урахування морально-психологічного стану (МПС) особового складу НГУ та його мотиваційного компонента [1, 2].

Оцінювання мотиваційного компонента МПС за результатами спостереження за діяльністю військовослужбовців має низьку достовірність унаслідок суб'єктивності в оцінках, потребує багато часу на проведення процедур опитування, не враховує ефективності службово-бойової діяльності особового складу та наявності досвіду участі у бойових діях, не дозволяє забезпечити прогнозування залежності змін МПС від впливу екстремальних умов (ЕУ) СБД та визначати дієвість мотивування і стимулювання, змушує формувати систему морально-психологічного забезпечення (МПЗ) як систему реагування на виклики, а не їх попередження [3, 4].

Разом з тим виконання завдань із забезпечення державної безпеки особовим складом НГУ не завжди пов'язане з веденням бойових дій, але передбачає участь частин та

підрозділів НГУ у здійсненні службово-бойової діяльності в екстремальних умовах [4]. Дієвість впливу екстремальних умов СБД на психіку військовослужбовців НГУ під час виконання завдань із забезпечення державної безпеки залежить від ефективності СБД та наявності досвіду участі у бойових діях і проявляється через динаміку їхньої умотивованості. Під умотивованістю слід розуміти поточний стан мотиваційної сфери військовослужбовця, який спонукає його до участі у службово-бойовій діяльності [3]. Вмотивованість є динамічним явищем, її зміни залежать від впливу умов діяльності та індивідуально-психологічних особливостей особистості військовослужбовця. Рівень умотивованості має бути об'єктом постійного моніторингу та актуальної підтримки в екстремальних умовах СБД. Однак залежність умотивованості військовослужбовців НГУ до СБД в екстремальних умовах під час виконання завдань із забезпечення державної безпеки від ефективності СБД та наявності досвіду участі у бойових діях до цього часу не розглядалася, тому обрана тема є сучасною та актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз наукових праць свідчить про відсутність єдиних підходів щодо оцінювання

вмотивованості військовослужбовців в екстремальних умовах СБД. У цілому доведено, що вмотивованість є невід'ємною складовою МПС військовослужбовців [5, 6]. У зв'язку з цим підтримання МПС військовослужбовців НГУ, їхньої вмотивованості під час здійснення СБД у ЕУ є одним з основних завдань керівників усіх ланок управління [7]. Оцінювання МПС під час підготовки до виконання СБЗ та в ході їх виконання здійснюється заступниками командирів (органами) по роботі з особовим складом інтуїтивним методом або ж методом експертної оцінки [7, 8].

Аналіз відомих методів, зокрема методики оцінювання морально-психологічного стану ЗСУ [6], а також таких, що стосуються оцінювання мотивації до діяльності [9], дає можливість зазначити, що вони мають певну спорідненість, але характерні для дослідження мотивації особистості (мотиваційної готовності) і повною мірою не можуть бути використані під час оцінювання вмотивованості до СБД в екстремальних умовах під час виконання завдань із забезпечення державної безпеки. Специфічність цієї діяльності обумовлюється її виконанням військовослужбовцями НГУ насамперед у мирний час. Водночас наявні реальні загрози для життя і здоров'я, несприятлива суспільно-політична обстановка, вплив погодних умов, високий рівень відповідальності за правомірність власних дій. Для виконання завдань із забезпечення державної безпеки характерна безпосередня взаємодія з населенням, яке хоча і має різне ставлення до органів державної влади (ОДВ) та сил охорони правопорядку (СОПр), але воно не є противником, а також обмеженість повноважень із застосування сил і засобів різних органів та формувань СОПр іноді без уведення у дію особливих адміністративно-правових режимів тощо. Такі умови створюють значну морально-психологічну напруженість у особового складу. Залежність вмотивованості військовослужбовців до службово-бойової діяльності в екстремальних умовах від її ефективності та наявності досвіду участі у бойових діях повною мірою не розглядається в опитувальниках для визначення рівня мотивації військовослужбовців ЗСУ до військово-професійної діяльності таких авторів, як В. І. Осьодло [5], А. В. Сірий [5], О. П. Ковальчук [5], опитувальнику для визначення типу мотивації військовослужбовців

НГУ, укладеного авторським колективом науково-дослідного центру (НДЦ) Національної академії Національної гвардії України (НА НГУ) [11, 12] та ін.

Крім того, потребує обґрунтування узагальнений порядок урахування впливу ефективності СБД та наявності досвіду участі у БД на оцінювання необхідного рівня вмотивованості до СБД в екстремальних умовах, який у таких методиках не визначений. У зв'язку з цим залишається актуальною проблема оцінювання рівня вмотивованості особового складу НГУ, яка б урахувала ефективність СБД військовослужбовців НГУ та наявність у них досвіду участі у БД.

Мета статті – визначити залежності вмотивованості військовослужбовців НГУ до виконання завдань із забезпечення державної безпеки в екстремальних умовах від її ефективності та досвіду участі у БД.

Виклад основного матеріалу. Неможливо переоцінити роль мотиваційного компонента у структурі МПС особистості військовослужбовця. Саме мотивація виступає як рушійна сила особистості, визначає напрям її поведінки та дій, впливає на якість виконання завдань СБД. Крім того, вона виконує регулюючу функцію діяльності. Мотивація до СБД в ЕУ – це дія конкретних спонукань, які зумовлюють здійснення СБД військовослужбовцями та залежать від впливу ЕУ [3, 7, 8].

Для вивчення особливостей мотиваційної сфери військовослужбовців під час здійснення СБД в екстремальних умовах було проведено аналіз методів оцінювання мотивації до діяльності [9, 10], в ході якого встановлено, що основними методами оцінювання мотивації є метод самооцінки та метод експертної оцінки. Метод самооцінки полягає у наданні відповідей на поставлені в опитувальнику запитання з подальшим їх оцінюванням за ключами методики. Оскільки цей метод набув найбільшого поширення у психологічній науці, то він був узятий за основу під час укладення опитувальника [9].

З метою отримання статистичних даних для визначення залежності на основі опитувальника було сплановано та проведено емпіричне дослідження особливостей мотивації військовослужбовців НГУ (військові частини Східного ОТО) та ЗСУ. В ході проведення емпіричного дослідження з військовослужбовцями НГУ використовувався

**О. П. Каплюченко, О. Г. Бондаренко, М. І. Товма. Залежність мотивації військовослужбовців
Національної гвардії України від рівня ефективності службово-бойової діяльності та досвіду участі
у бойових діях**

опитувальник для оцінювання мотивації військовослужбовців НГУ до СБД в ЕУ. Для порівняння індивідуально-психологічних особливостей та вмотивованості у досліджуваних групах використано методи математичної статистики (t-критерій Стьюдента).

Для зіставлення самооцінки вмотивованості військовослужбовців з оцінкою ефективності виконання ними СБЗ, даною командирами, використовувався опитувальник для оцінювання ефективності виконання СБЗ військовослужбовцями Національної гвардії України в екстремальних умовах діяльності, розроблений у НДЦ НА НГУ [11].

У результаті було отримано такі показники оцінювання ефективності СБД військовослужбовців НГУ. За кожною зі шкал опитувальника $X_{\max} = 45$, $X_{\min} = 9$, X_{\max} загальне = 225, X_{\min} загальне = 45. Отримані результати дали змогу розподілити всіх

військовослужбовців, які взяли участь у дослідженні, на три групи залежно від рівня ефективності службово-бойової діяльності (табл. 1).

Наступним етапом дослідження стало проведення опитування військовослужбовців НГУ та ЗСУ за розробленим опитувальником для визначення залежності мотивації військовослужбовців до службово-бойової діяльності в екстремальних умовах від її ефективності та наявності досвіду участі у бойових діях.

Укладений опитувальник має три основні групи по десять мотивів у кожній: інституціональні мотиви; прагматичні мотиви та мотиви військово-професійної взаємодії.

У результаті зіставлення емпіричних даних було отримано такі показники вмотивованості військовослужбовців НГУ до СБД в ЕУ (див. табл. 2).

Таблиця 1 – Групи оцінювання ефективності СБД військовослужбовців НГУ(у балах)

Шкали	Групи			Значущість розбіжностей		
	1 група (високий рівень ефективності СБД)	2 група (середній рівень ефективності СБД)	3 група (низький рівень ефективності СБД)	t_{1-2}	t_{1-3}	t_{2-3}
Продуктивність діяльності	41,88±3,22	34,77±4,96	18,76±10,83	0,90	5,93**	1,33
Здатність до ефективного самомотивування	42,05±3,61	33,85±6,91	17,90±12,43	1,57	3,30**	1,87*
Дисциплінованість під час виконання службово-бойових завдань	41,91±2,96	35,30±3,30	19,59±9,51	0,42	2,91**	0,52
Адаптаційний потенціал (здатність залучати зовнішні ресурси)	42,04±3,01	34,84±4,77	20,89±9,68	0,79	0,99	0,62
Професійні можливості	41,99±2,79	34,15±4,53	20,93±8,45	1,08	4,19**	0,30
Ефективність службово-бойової діяльності у цілому	210,81±15,79	172,45±22,65	102,57±47,34	1,15	2,36*	2,21*

* $p < 0,05$.

** $p < 0,1$.

Таблиця 2 – Показники вмотивованості військовослужбовців НГУ до СБД в ЕУ (в умовних балах)

Шкали	Групи			Значущість розбіжностей		
	1 група (високий рівень ефективності СБД)	2 група (середній рівень ефективності СБД)	3 група (низький рівень ефективності СБД)	t ₁₋₂	t ₁₋₃	t ₂₋₃
Інституціональні мотиви	44,68±6,22	30,77±7,96	11,76±10,83	0,90	5,93*	1,33
Прагматичні мотиви	43,95±5,91	31,85±6,91	11,90±10,10	1,57	1,87*	3,30**
Мотиви військово-професійної взаємодії	44,91±5,96	30,30±7,30	11,59±9,51	0,42	2,91**	0,52
Загальний рівень вмотивованості	132,04±18,01	90,84±23,77	47,89±18,68	0,79	1,99	0,62

* p < 0,05.

** p < 0,1.

Високі показники за шкалою ІМ свідчать про суттєву роль «Мотивуючого потенціалу обов'язком», середні – про дієвість «Мотивуючого потенціалу обов'язком» за умови належного стимулювання, низькі – про домінування зовнішньоорганізованої мотивації, потребу у постійному стимулюванні і контролі з боку командирів (начальників).

Високі показники за шкалою ПМ свідчать, що досліджувані особи насамперед розглядають свою службово-бойову діяльність як засіб задоволення власних потреб. Високі показники характеризують чітко виражену тенденцію до досягнення успіху у професійній сфері для поліпшення свого матеріального та соціально-побутового становища. Якщо рівень «компенсацій» за участь у СБД, на їх погляд, не відповідає їхній ролі, можливе ухилення від такої діяльності. Середні показники за цією шкалою означають, що основні матеріальні та соціально-побутові потреби особистості задоволені або ж не мають домінуючого значення у структурі мотивації особистості. Низькі показники за шкалою вказують на потребу у постійному стимулюванні за рахунок нових викликів, «адреналіновий голод».

Високі показники за шкалою МВПВ свідчать, що для особистості військовослужбовця найбільш значущими є

мотиви військового товариства і братерства, власного статусу у військовому колективі, поваги з боку оточуючих (командирів, підлеглих, товаришів по службі). Високі результати за шкалою також можуть означати, що людина може бути схильна до «романтизації» військової служби, пошуку та встановлення дружніх взаємин на службі на основі спільно перенесених труднощів, зокрема, як відносин «по-вертикалі» – з керівництвом, так і «по-горизонталі» – з рівними за статусом колегами. Середні показники за цією шкалою свідчать про адекватну оцінку значущості мотивів військово-професійної взаємодії для особистості військовослужбовця, низькі – про домінування зовнішньої негативної мотивації (страх покарання), потребу у постійному стимулюванні (примусі) і контролі з боку командирів (начальників).

Вивчення емпіричних даних дало змогу встановити, що для військовослужбовців, які є учасниками бойових дій та мають досвід СБД в ЕУ, виявлені такі особливості оцінювання вмотивованості до СБД в ЕУ (див. табл. 3).

Водночас для військовослужбовців, які не мають досвіду СБД в ЕУ, характерними виявилися такі показники (див. табл. 4).

**О. П. Каплюченко, О. Г. Бондаренко, М. І. Товма. Залежність мотивації військовослужбовців
Національної гвардії України від рівня ефективності службово-бойової діяльності та досвіду участі
у бойових діях**

Таблиця 3 – Показники оцінювання вмотивованості до СБД в ЕУ військовослужбовців НГУ, які є учасниками бойових дій та мають досвід СБД в ЕУ (в умовних балах)

Шкали	Групи			Значущість розбіжностей		
	1 група (високий рівень ефективності СБД)	2 група (середній рівень ефективності СБД)	3 група (низький рівень ефективності СБД)	t ₁₋₂	t ₁₋₃	t ₂₋₃
Інституціональні мотиви	45,11±6,22	29,77±5,96	9,76±10,83	0,90	5,93	1,33
Прагматичні мотиви	41,05±5,91	34,59±6,91	14,80±10,20	1,57	3,30*	1,87*
Мотиви військово-професійної взаємодії	42,94±5,96	35,37±6,53	11,59±9,51	0,42	2,91	1,52
Загальний рівень умотивованості	134,99±18,01	89,84±23,77	47,89±18,68	0,79	1,99	0,62

* p < 0,05.

Таблиця 4 – Показники оцінювання вмотивованості до СБД в ЕУ військовослужбовців НГУ, які не є учасниками бойових дій та не мають досвіду СБД в ЕУ (в умовних балах)

Шкали	Групи			Значущість розбіжностей		
	1 група (високий рівень ефективності СБД)	2 група (середній рівень ефективності СБД)	3 група (низький рівень ефективності СБД)	t ₁₋₂	t ₁₋₃	t ₂₋₃
Інституціональні мотиви	40,11±7,22	26,77±4,96	10,06±10,83	1,93	3,93	1,90
Прагматичні мотиви	46,05±5,91	38,59±6,91	16,80±10,20	0,37	2,90	1,57
Мотиви військово-професійної взаємодії	43,04±5,96	30,37±6,53	12,59±9,51	0,52	2,91	1,42
Загальний рівень умотивованості	132,99±18,01	89,84±23,77	46,89±18,68	0,62	1,99	0,79

Отже, аналіз мотиваційної сфери військовослужбовців НГУ показав, що військовослужбовці з високою ефективністю СБД відзначаються зрілим ставленням до професії. Вони, не ігноруючи власні матеріальні потреби, передусім у своїй діяльності керуються мотивами, які відповідають змісту обраної професійної діяльності (її просоціальності, високій нормативній врегульованості, складності, осмисленості професійних дій). Ці військовослужбовці здебільшого зорієнтовані на професійне, ніж на кар'єрне зростання, не бояться труднощів, не втрачають інтересу до професії, не піддаються «спокусам», які надає виконання професійних функцій; військовослужбовці з середнім рівнем ефективності СБД мають більш виражену дефіцитарну мотивацію, прагнення спростити

професійну діяльність, не використовувати незвичні способи дій. Вони мають більшу (порівняно з іншими групами дослідження) часову перспективу та характеризуються меншою професіоналізацією, менш зрілим ставленням до обраної професії. Зазначені характеристики дозволяють припустити, що військовослужбовці цієї групи лише оволодівають професійною діяльністю, знаходяться на початковому етапі професіоналізації; військовослужбовці з низьким рівнем ефективності СБД у мотивації орієнтуються на власні дефіцитарні потреби, прагнуть до уникнення будь-яких, не зумовлених змістом їхньої діяльності, зусиль. Вони мають звужену часову перспективу і знижену позитивність самоставлення, що може свідчити про старіння цих фахівців. Для їхнього сприйняття професії характерне

«злипання» таких понять, як «романтика», «влада», «гроші» та «професійний обов'язок», «можливість приносити користь людям». Наведені вище характеристики мотиваційної сфери дають змогу говорити про наявність ознак професійної деформації у цих фахівців.

Висновки

Таким чином, за допомогою опитувальника оцінювання рівня вмотивованості військовослужбовців НГУ до СБД в ЕУ вдалося визначити залежність їхньої мотивації від ефективності СБД та досвіду участі у бойових діях. Запропонований опитувальник на відміну від відомих дозволяє враховувати суб'єктивну самооцінку мотивації військовослужбовців до СБД в екстремальних умовах під час виконання завдань із забезпечення державної безпеки, комплексно використовувати методи рефлексії та адаптації під час визначення рівня вмотивованості на основі не лише суб'єктивної самооцінки об'єкта дослідження, а й оцінки рівня ефективності СБД особового складу їх командирами.

Встановлено, що військовослужбовці з високою ефективністю СБД відзначаються зрілим ставленням до професії. Військові з середнім рівнем ефективності СБД мають більш виражену дефіцитарну мотивацію, прагнення спростити професійну діяльність, не використовувати незвичні способи дій. Військовослужбовці з низьким рівнем ефективності СБД у мотивації орієнтуються на власні дефіцитарні потреби, прагнуть до уникнення будь-яких, не зумовлених змістом їхньої діяльності, зусиль.

Наявність досвіду участі у бойових діях у військовослужбовців з високим та середнім рівнями ефективності СБД сприяє військово-професійній вмотивованості в цілому та, зокрема, вмотивованості до СБД в ЕУ. Для військовослужбовців з низьким рівнем ефективності СБД досвід участі в бойових діях знижує військово-професійну вмотивованість через негативні очікування, викликані попереднім досвідом.

Подальші дослідження буде спрямовано на формування рекомендацій з актуальної мотиваційної підтримки військовослужбовців НГУ в екстремальних умовах СБД під час виконання завдань із забезпечення державної безпеки з урахуванням залежності їхньої мотивації від ефективності СБД та досвіду участі у бойових діях.

Перелік джерел посилання

1. Приходько І. І., Волошко С. А., Гунбін К. Ю. Теоретичні аспекти оцінювання морально-

психологічного стану військовослужбовців Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2018. № 2 (65). С. 89–96.

2. Приходько І. І., Волошко С. А., Гунбін К. Ю., Воробйов В. І. Особливості нормативно-правового регулювання морально-психологічного стану військовослужбовців сектору безпеки та оборони України. *Честь і закон*. 2019. № 2 (69). С. 95–104.

3. Каплюченко О. П., Приходько І. І. Основні фактори впливу екстремальних умов службово-бойової діяльності на мотиваційну складову морально-психологічного стану військовослужбовців Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2020. № 3 (74). С. 27–35.

4. Ліпатов І. І., Пасічник В. І., Ліпатова С. Л., Товма І. М. Морально-психологічне забезпечення дій формувань Національної гвардії України : навч. посіб. Харків : НА НГУ, 2017. 173 с.

5. Мась Н. М. Показники морально-психологічного стану особового складу військових підрозділів. *Системи обробки інформації*. 2017. Вип. 3. С. 143–145.

6. Інструкція з оцінювання морально-психологічного стану Збройних Сил України : наказ начальника Генерального штабу Збройних Сил України від 29.04.2017 р. № 153.

7. Про вдосконалення організації роботи з особовим складом у Національній гвардії України: Директива командувача Національної гвардії України від 26.06.2017 р. № 15.

8. Алещенко В. І. Методичні підходи до аналізу, оцінювання та прогнозування морально-психологічного стану особового складу. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2018. № 3(40). С. 6–10.

9. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург : Питер, 2006. 512 с.

10. Приходько І. І. Професійний психологічний відбір майбутніх офіцерів внутрішніх військ МВС України : монографія. Харків : Акад. ВВ МВС України, 2008. 190 с.

11. Психологія екстремальної діяльності / І. І. Приходько та ін. ; за заг. ред. проф. І. І. Приходька. Харків : НА НГУ, 2016. 571 с.

12. Servicemen's Motivation in the National Guard of Ukraine: Transformation after the «Revolution of Dignity» / I. Prykhodko et al. *The Journal of Slavic Military Studies*. 2019. 32 (3).

P. 347–366. DOI: <https://doi.org/10.1080/13518046.2019.1645930>.

13. Каплюченко О. П., Приходько І. І.
Визначення провідних мотивів
військовослужбовців Національної гвардії

України до службово-бойової діяльності в
екстремальних умовах. *Честь і закон*. 2019.
№ 3 (70). С. 114–123.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2022 р.

UDC 159.923.32

О. Каплюченко, О. Бондаренко, М. Товма

**THE DEPENDENCE OF THE MOTIVATION OF MILITARY SERVICEMEN OF THE
NATIONAL GUARD OF UKRAINE ON THE LEVEL OF EFFICIENCY OF SERVICE AND
COMBAT ACTIVITIES AND THE EXPERIENCE OF PARTICIPATION IN COMBAT ACTIONS**

The article examines the question of the dependence of the motivation of the National Guard of Ukraine servicemen on the level of effectiveness of service and combat activities and the experience of participating in combat operations. The results of an empirical study of the specifics of the motivation of military personnel for service and combat activities in extreme conditions are presented. This made it possible to obtain quantitative and qualitative characteristics of the levels of motivation of servicemen for service-combat activity in extreme conditions, depending on its effectiveness and experience of participation in combat operations.

The problem of the dependence of the motivation of NGU servicemen on the level of effectiveness of the SCA and the experience of participating in combat operations has not yet become an independent subject of research

The question of the dependence of the motivation of military personnel of the National Guard of Ukraine on the level of effectiveness of service and combat activities and the experience of participating in combat operations is considered. It is noted that the results of an empirical study of the specifics of the motivation of servicemen for service-combat activities in extreme conditions indicate the existence of such a dependence. Quantitative and qualitative characteristics of the levels of motivation of servicemen for service-combat activity in extreme conditions are given, depending on its effectiveness and experience of participation in combat operations.

Our opinion is substantiated that motivation can be expressed by a system of quantitative and qualitative indicators. It was established that it depends on the level of efficiency of service and combat activities and the experience of participating in combat operations.

Summarizing the results of the empirical research, a system for determining motivation based on quantitative and qualitative indicators is proposed.

It is noted that the system-theoretical analysis of the motivation of servicemen of the National Guard of Ukraine involves not only the determination of their level of motivation based on quantitative and qualitative indicators, but also the development of recommendations for the actual motivational support of servicemen, which will have an important practical significance for maintaining the proper level of the moral and psychological state of personnel during the execution of S in extreme conditions.

Keywords: *motivation, servicemen, addiction, service-combat activity, extreme condition, moral and psychological support, mental state, combat stress.*

Каплюченко Олександр Петрович – старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0001-7992-5169>

Бондаренко Олександр Геннадійович – доктор наук з державного управління, доцент, начальник кафедри оперативного мистецтва Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0003-1755-3333>

Товма Микола Іванович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри військово-соціального та психологічного забезпечення Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0001-8814-9544>